

HISTORIA / HISTORY

TOMASZ NARUSZEWICZ

ADMINISTRACJA I FUNKCJONOWANIE KLASZTORNICH MIASTECZEK SEJN I SUWAŁK W DRUGIEJ POŁOWIE XVIII WIEKU

Zagadnienia wstępne

Kluczową kwestią dla sprawnego funkcjonowania nowożytnych miast była dobrze działająca administracja. Zapewniała ona bezpieczeństwo mieszczan oraz pomagała w egzekwowaniu podatków państwowych i lokalnych. Władze miejskie pełniły też funkcję sądowniczą, rozstrzygając liczne spory. Prowadziły sprawozdawczość i obwieszczały rozporządzenia władz powiatowych bądź państwowych.

W niniejszym artykule przedstawiono zarys dziejów dwóch niedużych, XVIII-wiecznych miasteczek – Sejn i Suwałk. Leżały one w powiecie grodzieńskim w województwie trockim Rzeczypospolitej Obojga Narodów; tutejsze kościoły podlegały diecezji wileńskiej¹. Scharakteryzowano ówczesne władze miejskie oraz ich wpływ na funkcjonowanie omawianych ośrodków. Głównym problemem badawczym przedstawionym w artykule jest próba odpowiedzi na pytanie, czy nowożytne miasteczka klasztorne, takie jak Sejny i Suwałki, miały zapewnione odpowiednie podstawy, umożliwiające skuteczną działalność administracji miejskiej? Podjęto też zagadnienie roli duchownych w administracji nowożytnych miasteczek. W badaniach zastosowano metody indukcyjną i porównawczą.

Na potrzeby artykułu wykorzystano źródła przechowywane w: Archiwum Diecezjalnym w Łomży², Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie³,

TOMASZ NARUSZEWICZ – Państwowa Uczelnia Zawodowa im. prof. Edwarda F. Szczepanika w Suwałkach, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9640-7507>, e-mail: bakal@poczta.onet.pl

¹ Archiwum Diecezjalne w Łomży (dalej: AD Łomża), zesp. I, sygn. 518, k. 1; Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej: AGAD Warszawa), Metryka Koronna (dalej: MK), sygn. 410, k. 1438; Centralne Archiwum Historyczne w Mińsku (dalej: CAH Mińsk), f. 1711, op. 1, nr 71, k. 486v; Centralne Archiwum Historyczne w Wilnie (dalej: CAH Wilno), f. 694, op. 1, nr 3994, k. 216–216v; *Volumina legum*, t. 10: *Konstytucje Sejmu Grodzieńskiego z 1793 roku*, Poznań 1952; A. Bumblauskas, *Wielkie Księstwo Litewskie. Wspólna historia, podzielona pamięć*, tłum. A. Malewska, Warszawa 2013, s. 165; J. Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa w powiecie sejneńskim od XV do XIX wieku*, w: *Materiały do dziejów ziemi sejneńskiej*, pod red. J. Antoniewicza, Białystok 1963, s. 34, 180.

² AD Łomża.

³ AGAD Warszawa.

Archiwum Państwowym w Białymstoku⁴, Archiwum Państwowym w Suwałkach⁵, Archiwum Parafialnym w Sejnach⁶, Centralnym Archiwum Historycznym w Sankt Petersburgu⁷, Centralnym Archiwum Historycznym w Mińsku na Białorusi⁸, Centralnym Archiwum Historycznym w Wilnie⁹ i Muzeum Okręgowym w Suwałkach¹⁰. Cenne informacje zaczerpnięto także ze źródeł drukowanych oraz z licznych publikacji.

Zarys nowożytnych dziejów Sejn i Suwałk

Starszą miejscowością są Sejny, które powstały w XVI w. na terenie Puszczy Olickiej w leśnictwie przełomskim. 22 grudnia 1522 r. król Zygmunt I Stary nadał nad rzeką *Sejną* (*Sejnianką*) ziemie swemu dworzaninowi, kniaziowi Iwanowi Michałowiczowi (Michajłowiczowi) Wiśniowieckiemu. Zbudował on dwór obronny obok ujścia rzeki do jeziora Sejny. Z czasem przy skrzyżowaniu szlaków: z Mazowsza na Litwę oraz z Grodna do Prus, wykształciła się nieduża osada Sejny¹¹.

Miasteczko Sejny powstało między rokiem 1593 a 1602. Początkowo zwano je *Juriewem* – na cześć założyciela Jerzego Grodzińskiego, starosty przerońskiego i płotelskiego. Pod wezwaniem św. Jerzego był tutejszy drewniany kościół. Z czasem coraz częściej miasteczko zaczęto określać jako *Sejny*¹². Grodziński

⁴ Archiwum Państwowe w Białymstoku (dalej: AP Białystok).

⁵ Archiwum Państwowe w Suwałkach (dalej: AP Suwałki).

⁶ Archiwum Parafialne w Sejnach (dalej: AP Sejny).

⁷ Centralne Archiwum Historyczne w Sankt Petersburgu (dalej: CAH Sankt Petersburg).

⁸ CAH Mińsk.

⁹ CAH Wilno.

¹⁰ Muzeum Okręgowe w Suwałkach (dalej: MzO Suwałki).

¹¹ CAH Wilno, f. 694, op. 1, nr 3994, k. 216v; M. Ambrosiewicz, *Zespół poddominikański w Sejnach*, Suwałki 1997, s. 15; A.Cz. Dobroński, *Miasta województwa podlaskiego*, Białystok 2014, s. 249; A. Ejdulis, *Osadnictwo w dorzeczu Marychy (od pradziejów po czasy nowożytne)*, „Almanach Sejneński” 4(2008), s. 65–73; W. Kłapkowski, *Konwent dominikanów w Sejnach*, Wilno 1939 [reprint Sejny 2006], s. 6 (74); K.T. Krzywicki, *Suwałszczyzna, Zaniemenie, przewodnik*, Białystok 1999; T. Krzywicki, *Litwa, przewodnik*, Pruszków 2005, s. 135; B. Kviklys, *Mūsų Lietuva. Krašto vietovių istoriniai, geografiniai, etnografiniai bruožai*, t. 3, Wilno 1991, s. 449; J. Maroszek, *Przewodnik historyczno-turystyczny po dziedzictwie kulturowym pogranicza Polska – Litwa – Kaliningrad*, Białystok 2007, s. 202; A. Wędzki, *Miasteczka Pojezierza Sejneńskiego, ich historia, rozwój i założenia przestrzenne*, w: *Materiały do dziejów Ziemi Sejneńskiej*, pod red. J. Jaskanisa, Warszawa 1975, s. 17; J. Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa w powiecie sejneńskim...*, s. 35.

¹² AGAD Warszawa, MK, sygn. 410, k. 1367, 1369; M. Ambrosiewicz, *Klasztor w Sejnach – forteca broniąca wiary?*, w: *Architektura kultur lokalnych pogranicza – Architektura miejsc kultu i pamięci w dialogu narodów i religii*, t. 3, pod red. J. Uścińowicza, s. 12; tenże, *Zespół poddominikański...*, s. 16; W. Guzewicz, *Sejneński ośrodek kościelny (wybrane zagadnienia)*, „Civitas ex Lex” 2016, nr 2, s. 88; W. Kłapkowski, *Konwent dominikanów w Sejnach...*, s. 10 (78); B. Kviklys, *Mūsų Lietuva...*, t. 3, s. 449; J. Maroszek, *Miasta – rzemiosło i handel*, w: *Historia województwa podlaskiego*, pod red. A. Dobrońskiego, Białystok 2010, s. 49; T. Naruszewicz, *Łamanie praw mieszkańców na przykładzie miast południowej części województwa trockiego w XVII–XVIII wieku*, „Rocznik Augustowsko-Suwałski” 17(2017), s. 77; tenże, *Nieznane dominikańskie pieczęcie z herbami miasteczka Sejny i konwentu*, „Rocznik Augustowsko-Suwałski” 23(2023), s. 85; A. Połujański, *Wędrówki po gubernji*

przekazali swój majątek wraz z miasteczkiem dominikanom z Wilna (16 maja 1602 r.)¹³. Niebawem rozpoczęto budowę murowanego kompleksu klasztornego, który obok drewnianej zabudowy miasteczka tworzył drugi kluczowy element kompozycyjny Sejn. Ok. 1760 r. (najpewniej w latach sześćdziesiątych XVIII w.) rozbudowano i przebudowano kościół klasztorny. Dzięki hojności starościny Róży Strutyńskiej świątynię wydłużono, powstały też dwie smukłe, przepiękne rokokowe wieże¹⁴. Jakiś czas później wybudowano murowaną kaplicę św. Agaty¹⁵. Duże zyski czerpali dominikanie z tutejszych karczem¹⁶. Zmiany administracyjne przyniósł III rozbiór Rzeczypospolitej z 1795 r. Tereny te zagarnęli Prusacy. Pruskie dane z lat 1799–1800 wskazują, że w Sejnach zamieszkiwało tylko 516 osób¹⁷.

Wieś Suwałki powstała w latach osiemdziesiątych XVII w.¹⁸ Najstarsza wzmianka o niej pochodziła z 1688 r. (dokument spłonął w czasie II wojny światowej)¹⁹. Współcześnie najwcześniejszym zachowanym wpisem dotyczącym mieszkańców Suwałk jest metryka z 1694 r. Wówczas w miasteczku Bakałarzewo ślub zawarł Michał Ołów z Płociczna z Agnieszką, córką Jerzego Gryszki ze wsi Suwałki²⁰. W 1700 r. funkcjonowały dwie wioski o tej nazwie: Suwałki Małe i Suwałki Wielkie. Najnowsze ustaleniom wskazują, że wieś Suwałki założono prawdopodobnie pomiędzy rokiem 1683 a 1688²¹.

augustowskiej w celu naukowym odbyte, Warszawa 1859, s. 268; A. Wędzki, *Miasteczka Pojezierza Sejneńskiego*..., s. 18; J. Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa w powiecie sejneńskim*..., s. 87–88.

¹³ A. Citou, *Heraldyka belaruskich mestau (XVI–paczatak XX ct.)*, Mińsk 1998, s. 232; W. Kłapkowski, *Konwent dominikanów w Sejnach*..., s. 11 (79)–12 (80); B. Kviklys, *Mūsų Lietuva*..., t. 3, s. 444, 449; J. Maroszek, *Przewodnik historyczno-turystyczny*..., s. 203; T. Naruszewicz, *Łamanie praw mieszkańców*..., s. 77; J. Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa w powiecie sejneńskim*..., s. 88.

¹⁴ AD Łomża, zesp. I, sygn. 470, k. 161; AP Białystok, zesp. 47, sygn. 144, k. 32; M.D. Ambrosiewicz, *Założenie poddominikańskie w Sejnach*..., [b.n.s.]; A.Cz. Dobroński, *Miasta województwa podlaskiego*..., s. 251; S. Herbst, *Analiza układu przestrzennego miasta Sejny*, w: *Materiały do dziejów ziemi sejneńskiej*, pod red. J. Antoniewicza, Białystok 1963, s. 224, 227; W. Kłapkowski, *Konwent dominikanów w Sejnach*..., s. 21 (89)–23 (91); K.T. Krzywicz, *Suwałszczyzna, Zaniemenie*..., s. 136; B. Kviklys, *Mūsų Lietuva*..., t. 3, s. 450–451; J. Maroszek, *Przewodnik historyczno-turystyczny*..., s. 204; T. Naruszewicz, *Prawa i obowiązki mieszczan Sejn u schyłku XVIII wieku*, „Rocznik Augustowsko-Suwański” 23(2023), s. 97–98; *Wiadomości o dominikanach prowincji litewskiej*, cz. 1, Kraków 1917, s. 207.

¹⁵ W. Guzewicz, *Sejneński ośrodek kościelny*..., s. 93.

¹⁶ CAH Wilno, SA 3938, k. 776.

¹⁷ J. Wąsicki, *Pruskie opisy miast polskich z końca XVIII wieku. Departament białostocki*, Poznań 1964, s. 136.

¹⁸ J. Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa w powiecie augustowskim od XV do końca XVIII wieku*, w: *Studia i materiały do dziejów Pojezierza Augustowskiego*, pod red. J. Antoniewicza, Białystok 1967, s. 193.

¹⁹ A. Matusiewicz, *Pierwsze stulecie. Historia Suwałk do 1945 roku*, w: *Suwałki miasto nad Czarną Hańczę*, pod red. J. Kopciała, Suwałki 2005, s. 94; J. Maroszek, *Miasta – rzemiosło handel*, w: *Historia województwa podlaskiego*, pod red. A. Dobrońskiego, Białystok 2012, s. 60; *Opisy parafii dekanatu Olwita z 1784 roku*, opr. T. Naruszewicz, Suwałki 2013, s. 42.

²⁰ AD Łomża, zesp. IV, sygn. 1104, k. 277; T. Naruszewicz, *Kilka uwag do początków parafii suwańskiej*, „Rocznik Augustowsko-Suwański” 12(2012), s. 8–9.

²¹ AD Łomża, zesp. IV, sygn. 1104, k. 277; CAH Wilno, f. 694, op. 1, nr 3310, k. 39; MzO Suwałki, AF, F 024; A. Matusiewicz, *Pierwsze stulecie*..., s. 93; T. Naruszewicz, *Kilka uwag do początków*..., s. 8–9.

Pierwszy kościół suwalski wybudowano między rokiem 1710 a 1714²². W 1710 r. kameduli otrzymali od władcy przywilej na targi i jarmarki we wsi Suwałki²³, którą 3 grudnia 1715 r. mnisi zamienili w miasteczko²⁴. Prawo magdeburskie nadał Suwałkom król August II Mocny (2 marca 1720)²⁵. W 1738 r. konfirmował je August III. Formalnie pełnoprawną parafię utworzono tu dopiero 19 listopada 1788 r., choć wspomniano o niej już wcześniej (1754²⁶). „Miasteczko Suwałki” wymieniono w pierwszym państwowym spisie z 1789 r. Charakterystyczne jest to, że poza karczmami, wszystkie dymy Suwałk uznano za wiejskie²⁷. W roku 1799–1800 Suwałki liczyły 1184 mieszkańców²⁸.

Administracja klasztorna

Najważniejsi pośród mnichów byli przeorzy. Na Wigrach sprawami gospodarczymi zajmowali się rzadcy bądź prokuratorzy²⁹.

Przeorem klasztoru wigierskiego w połowie XVIII w. był Jan Gwalbert. Pod rokiem 1754 wspomniano go już jako rządcę. Dwa lata później funkcję przeora sprawował Ildefons³⁰. W 1758 r. klasztorem kierował Klemens. Przełożonym miejscowego seminarium był ojciec Waław. Na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XVIII w. (1768, 1771) przeorstwo znajdowało się w rękach Serafina. W 1771 r. rządca był Bonawentura. Pod rokiem 1779 wspomniano przeora – ks. Pawła. 12 października 1789 r. funkcję przeora sprawował Stanisław, a rządcy – Waław³¹.

²² W. Kłapkowski, *Duszpasterstwo i oświata w dobrach klasztoru kamedulów wigierskich. Karta z historii ziemi suwalskiej*, Sejny 1933, s. 8.

²³ L. Kosiński błędnie przyjął, że wtedy powstało miasto Suwałki. Por. L. Kosiński, *Miasta województwa białostockiego*, Warszawa 1962, tabela miast.

²⁴ AP Suwałki, Akta miasta Suwałk, sygn. 850, k. 16, 23v; S. Filipowicz, *Przywileje dla miasta Suwałk*, „Rocznik Augustowsko-Suwalski” 6(2006), s. 176; S.A. Nowalski, *Monografia miasta Suwałk*, Kraków 1880, s. 7–20.

²⁵ CAH Sankt Petersburg, f. 950, op. 1, nr 387, k. 5v; W. Jemielity, *Parafie Suwałk i okolicy*, Łomża 1990, s. 4; J. Drungilas, A. Katilius, G. Milerytė-Japertienė, *Seinų ir Suwałkų kraštas. Kielionių vadovas*, Wilno 2015, s. 80; A. Matusiewicz, *Pierwsze stulecie...*, s. 95; T. Naruszewicz, *Prawa i obowiązki mieszczan...*, s. 98; J. Szlaszyński, *Ostatni kameduli wigierscy*, „Jaćwież” 23(2003), s. 39.

²⁶ AGAD Warszawa, MK, sygn. 410, k. 11, 1443–1445; AP Suwałki, zesp. 680/14, k. 54; *Metryki suwalskie 1715–1765*, opr. S. Cieślukowski, kopie – L. Sobolewski, t. 1, Białystok 2016, s. 376; A. Matusiewicz, *Pierwsze stulecie...*, s. 103.

²⁷ CAH Wilno, SA 4056, k. 110.

²⁸ J. Waśicki, *Pruskie opisy miast polskich...*, s. 137.

²⁹ S. Filipowicz, *Miedzy sacrum a profanum, czyli blaski i cienie funkcjonowania Eremu Wyspy Wigierskiej*, „Rocznik Augustowsko-Suwalski” 19(2019), s. 11.

³⁰ AD Łomża, zesp. I, sygn. 518, k. 173–174; CAH Mińsk, f. 1711, op. 1, nr 37, k. 428; tamże, nr 39, k. 61v; *Pisowaja kniga Grodnenskoj Ekonomii*, t. 2, Wilno 1882, s. 244; T. Naruszewicz, *Wsie gminy Suwałki*, Suwałki 2019², s. 18–19.

³¹ CAH Mińsk, f. 1711, op. 1, nr 71, k. 546–546v; CAH Wilno, f. 694, op. 1, nr 3310, k. 70–74; MzO Suwałki, AF, F 047; S. Filipowicz, *Miedzy sacrum...*, s. 11; S. Kościółkowski, *Antoni Tyzenhauz*, t. 1, Londyn 1970, s. 583.

Sejneńskimi przeorami dominikańskimi byli w tym czasie: Celestyn Krupczyński (1750–1754), Franciszek Pacewicz (1755–1756), Felicjan (Florian?) Ludwik Mąstowicz (1759–1760), Władysław Wróblewski (1764), Franciszek Czerniakowski (1765–1766), Wojciech Szołocha (1767), Jacek Kozakowski (1770–1772), Kazimierz Staniewicz (1774–1778), Brzostowski (1780), Rafał Januszkiewicz (1784–1785). Ten ostatni angażował się w życie miasteczka także w 1788 r., gdy przełożonym konwentu był dr Wincenty Korsak. Funkcję przeora sprawował on przynajmniej między rokiem 1788 a 1794³². Zainicjował sporządzenie 40-paragrafowego przywileju dominikańskiego, określającego funkcjonowanie Sejn. 17 września 1789 r. ów dokument został wpisany do grodzieńskich ksiąg sądowych. Wyznaczenie zasad administracyjnych sprawiło, że miasteczko rozwijało się prężnie i zwiększało swą populację. Wincenty Korsak przyczynił się zapewne do wyznaczenia Sejn na jeden z ośrodków Akt Uniwersału Rzeczypospolitej w Wielkim Księstwie Litewskim (1789). W tym czasie Sejny otrzymały od biskupa wileńskiego zezwolenie na organizację tu uroczystej procesji z obrazem św. Agaty³³. Między rokiem 1794 a 1795 funkcję przeora pełnił Markolin Krupowicz, a po nim Tomasz Piłsudski (1795–1797), Prot Markowski (1797–1799) i Wawrzyniec Leyss (1800–1803)³⁴.

Oprócz przeora Korsaka sygnatariuszami dokumentu z 16 kwietnia 1788 r. byli m.in.: ks. dr Jerzy Hański, ks. Dionizy Gościmirski vel Górcimiński?, ks. Protuz [Prot] Markowski („pierwszej teologii mgr”), ks. prof. Tomasz Jaworowski, ks. Wawrzyniec Bortkiewicz, „lektor filozofii” i ks. Pius Saplica³⁵. Odgrywali oni ważne role w funkcjonowaniu konwentu sejneńskiego oraz miasteczka.

Wydaje się, że na wzmożone zaangażowanie dominikanów w rozwój Sejn wpłynęło założenie przez Antoniego Tyzenhauza królewskiego miasteczka Krasnopol (1770)³⁶. Stanowiło ono konkurencję zarówno dla Sejn, jak i Suwałk³⁷. Duże znacznie miały z pewnością reformatorskie prądy płynące z obrad Sejmu Wielkiego w Warszawie.

³² CAH Mińsk, f. 1711, op. 1, nr 71, k. 497v; CAH Wilno, f. 694, op. 1, nr 3994, k. 216v; W. Kłapkowski, *Konwent dominikanów w Sejnach...*, s. 41, 91 (109, 159).

³³ CAH Mińsk, f. 1711, op. 1, nr 71, k. 88, 486–497v, 599–600v, 748; CAH Wilno, SA 3939, k. 738v, 745, 1068–1070v, 1073v; M.D. Ambrosiewicz, *Założenie poddominikańskie w Sejnach...*, [b.n.s.]; A.Cz. Dobroński, *Miasta województwa podlaskiego...*, s. 251; W. Guzewicz, *Sejneński ośrodek kościelny...*, s. 93; S. Herbst, *Analiza układu przestrzennego...*, s. 226; W. Kłapkowski, *Konwent dominikanów w Sejnach...*, s. 24 (92)–25 (93), 46 (114), 60 (128), 91 (159); J. Maroszek, *Przewodnik historyczno-turystyczny...*, s. 204; T. Naruszewicz, *Łamanie praw mieszkańców...*, s. 82; tenże, *Nieznane dominikańskie pieczęcie...*, s. 87; tenże, *Od Janówki, przez Suwałki, Kalwarię, Wilkowyszki, do Pilwiszek. Obszar dekanatu Olwita do końca XVIII wieku*, Suwałki 2020, s. 423; A. Połujański, *Wędrowki po gubernji...*, s. 276; *Tajemnicza kaplica w Sejnach*, <<https://sejny.net/artukul/tajemnicza-kaplica-w/1089098>>, dostęp: 03.01.2025; L. de Verdmon-Jacques, *Krótką monografią wszystkich miast, miasteczek i osad w Królestwie Polskim*, Warszawa 1902, s. 234; A. Wędzki, *Miasteczka Pojezierza Sejneńskiego...*, s. 31; J. Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa w powiecie sejneńskim...*, s. 168.

³⁴ W. Kłapkowski, *Konwent dominikanów w Sejnach...*, s. 48, 91 (116, 159).

³⁵ CAH Mińsk, f. 1711, op. 1, nr 71, k. 497–497v; W. Kłapkowski, *Konwent dominikanów w Sejnach...*, s. 91 (159)–92 (160).

³⁶ J. Totoraitis, *Sūduvos Suvalkijos istorija*, t. 1, Kowno 1938, s. 522.

³⁷ W. Guzewicz, *Kościoty i parafie diecezji elckiej (cz. 13)*, „Studia Elckie” 3(2023), nr 25, s. 383.

Podstawy prawne funkcjonowania administracji miejskiej

Nowożytnie Suwałki otrzymały dwa przywileje miejskie. Pierwszym był rewersał kamedulski z 1715 r. Mnisi określili w nim sposoby zarządzania miasteczkiem i przez pięć kolejnych lat stanowił on podstawę prawną dla funkcjonowania Suwałk³⁸.

Magistrat Suwałk z końca XVIII w. działał jednak w oparciu o przywilej magdeburski z 2 marca 1720 r. Zezwolono w nim na funkcjonowanie tu wójtów i burmistrzów, którzy musieli uzyskać akceptację klasztoru wigierskiego. Wójt bezpośrednio odpowiadał przed przeorem lub wyznaczonymi przezeń zakonnikami („z jurysdykcją wójtowską, burmistrzowską, ławniczą nadajemy, żeby się przed swym wójtem, który od klasztoru będzie podany”)³⁹.

Ława miejska otrzymała pełne prawo sądownicze w sprawach cywilnych oraz kryminalnych. Mieszczanie uzyskali możliwość składania apelacji do klasztoru wigierskiego. Jedynie od wyroków śmierci, „gdzie o głowę człeka idzie”, należało odwoływać się bezpośrednio do Sądu Grodzkiego w Grodnie⁴⁰.

Z kolei nowożytnie Sejny funkcjonowały zgodnie z zasadami określonymi przez dominikanów. Kluczowy był tu ich przywilej z ok. 1788 r. Z pomocą czterdziestu paragrafów precyzyjnie określono prawa i obowiązki mieszczan, zarówno chrześcijan, jak i żydów.

W drugim paragrafie zezwolono sejnianom na wyłonienie spośród siebie czterech oficjantów, którzy mieli wysłuchiwać raportów wójta i podskarbieh miejskich. Mieszczanie mieli prawo do określania wysokości podatków, które przeznaczano m.in. na opłacenie administracji.

Punkt 9 przywileju przywracał funkcjonowanie urzędu miejskiego w Sejnach. Dominikanie zastrzegli jednak, aby sędziami miejskimi były tylko osoby wierzące i zaangażowane religijnie. Dużą władzę w miasteczku otrzymał landwójt, zwany też prezydentem. Znacznie niższą rolę pełnił tu burmistrz. Obydwu corocznie wybierali mieszczanie, „na trzeci dzień jarmarku ś[w.] Jerzego, to jest na święty Marek po procesji w Ratuszu”. Jeśli ktoś powołałby landwójta lub burmistrza w innym miejscu lub czasie, musiałby zapłacić karę na rzecz miasta w wysokości 100 talarów.

W myśl kolejnego paragrafu wyboru landwójta i burmistrza mogli dokonywać wszyscy obywatele posiadający własny dom przez okres swobody („czyli wolność wysiedzieć lat 4, lub mniej według kontraktu”). Wybierano większością głosów. Procedować nie mógł burmistrz, a tylko landwójt. Wybrane osoby musiały jednak uzyskać akceptację dominikanów, którzy mogli zablokować nieakceptowalną kandydaturę. W punkcie 11 stwierdzono, że w dniu elekcji landwójt z radnymi mieli

³⁸ S. Filipowicz, *Przywileje dla miasta Suwałk...*, s. 171.

³⁹ AGAD Warszawa, MK, sygn. 410, k. 1439; S. Filipowicz, *Przywileje dla miasta Suwałk...*, s. 182.

⁴⁰ AGAD Warszawa, MK, sygn. 410, k. 1439; S. Filipowicz, *Przywileje dla miasta Suwałk...*, s. 181–183; tenże, *Samorząd miejski w Suwałkach w XIX wieku*, „Rocznik Augustowsko-Suwański” 3(2003), s. 5–6.

obowiązek pisemnie zgłosić klasztorowi kandydatów na landwójta i burmistrza. W razie oporu dominikanie mieli prawo nałożenia grzywny, a niepokorni mieli „od urzędów odpadać”. Wybierano także: instygatora, podskarbich, ławników, pisarzy, kasjerów, strażników, patronów, woźnych, sługi miejskie „i dalszych oficjalistów”.

Wybrany i zatwierdzony prezydent (landwójt) miał zostać rządcą i gospodarzem całego miasta, co gwarantował mu klasztor. Musiał jednak przestrzegać praw, „które klasztor i rada nań włoży” (12). Przynajmniej sześciu radnych musiało wziąć udział w obradach. W przeciwnym razie obciążano ich pięcioma talarami opłaty.

W punkcie 13 wyraźnie określono dominację landwójta nad burmistrzem. Rola tego ostatniego ograniczała się do rozstrzygania sporów zgodnie z prawem Rzeczypospolitej i dyspozycji klasztoru lub miasta. Ponadto od decyzji burmistrza można było się odwołać do sądu landwójtowskiego (siedmioosobowego) bądź bezpośrednio do klasztoru. W uzasadnionych przypadkach mieszczanie apelowali od razu do wyższej instancji. W sądach landwójtowskich uczestniczył również burmistrz, który zajmował miejsce przy landwójcie. Tenże zwoływał i prowadził obrady (14). Sejnianie musieli słuchać swego prezydenta.

Działalność radnych omówiono w następnych trzech paragrafach. Miało ich być od sześciu do dwunastu. Werdykt stawał się wiążący tylko wtedy, gdy obecny był landwójt i gdy złożył podpis oraz odcisk swej pieczęci. Ponownie podkreślono, że burmistrz nie mógł zastępować landwójta, co najwyżej miał prawo to uczynić wiceprezydent bądź starszy radny, wybrany przez rajców. Poza sądami burmistrz miał jednak wyższą pozycję aniżeli radni i wiceprezydent. Włodarze mogli być wybrani ponownie. Po skończonym urzędowaniu uzyskiwali głos doradczy (15).

W przypadku, gdy radny obraził podczas rozprawy swego kolegę lub landwójta bądź „nietrzeźwym się okazał znacznie”, prezydent miał prawo polecić mu „ustąpić z koła”. Dysponowanym nie mógł jednak zabraniać swobodnej wypowiedzi. Musiał szanować zdanie większości (16). Radni powinni zamieszkiwać w Sejnach i mieli prawo sprawować swe funkcje dożywotnio. Zakazano im wyznaczania następców.

Instygatora, podskarbich, ławników itd. powoływał prezydent wraz z radnymi. Jednak jeśli zakonnicy stwierdzili, że nieodpowiednio sprawowali swe mandaty, mogli zostać odwołani. Landwójt wraz z czterema asesorami mieli zdolność zwołać pilny sąd, np. podczas jarmarku. Nie mógł on jednak ustanawiać nowych przepisów (18–19).

Dekrety landwójtowskie i burmistrzowskie miały moc prawną tylko wtedy, gdy były zgodne z przepisami i odpowiednią procedurą. Musiały zostać zapisane i sygnowane przez pisarza sądowego oraz landwójta (20).

Zabraniano orzekania wyroków zasądzających wypłatę świadczeń „na własną osobę”. W tego typu sytuacjach rozstrzygali zakonnicy. Włodarze dysponowali prawem określenia rodzaju kar za popełnione przestępstwo. Obie strony miały zagwarantowaną możliwość wypowiedzenia się. Apelowano o roztropność sędziego (21–23).

Oskarżycielem publicznym w Sejnach był instygator. Podczas obrad miał tylko głos doradczy. Egzekwował pisemne polecenia prezydenta bądź burmistrza. Rada większością głosów mogła go odwołać. Na rzecz bezpieczeństwa oraz poprawy infrastruktury miejskiej mieli działać również ławnicy (24–25).

Dominikanie ofiarowali na potrzeby miasta „dom ratuszny”. Polecili, aby w jednej sali odbywały się zebrania i sądy burmistrzowskie, a w drugiej landwójtowskie. Władze miejskie zobowiązano do dbania o należyty stan mostów, grobli, rowów i kanałów. Kosztami utrzymania Sejn obciążono także starozaconnych, którzy również podlegali magistratowi. Zwierzchnią władzę ciągle miał klasztor (26–29).

Członkom władz miejskich nakazano uczestniczenie w mszach świętych do Boskiej Opatrzności, które odprawiano w czwartą niedzielę. Urzędnicy musieli być trzeźwi. Niedociągnięcia w tym względzie mogły skończyć się karami finansowymi (35).

Klasztor przywiązywał dużą wagę do rozwoju handlu w Sejnach i zagroził włodarzom miasteczka, że jeśli upadną tutejsze targi i jarmarki, będą zobowiązani zapłacić aż 1000 talarów kary. Sejny utraciłyby też swoje przywileje (36–37).

Żydzi otrzymali uposażenie na utrzymanie rabina i budynków kahalnych. Rabin miał pojawić się w miasteczku w ciągu półroczu. Na apelacje wyroków sądu kahalnego do innych gmin żydowskich powinien wyrazić zgodę klasztor (38–40)⁴¹.

Porównując ówczesną sytuację prawną miasteczek regionu, można stwierdzić, że Suwałki, posiadając prawo magdeburskie z 1720 r., znajdowały się w elitarnej grupie miasteczek, obok: Berżnik (1679), Filipowa (1570), Przerośli (1576) i Wiżajn (1693). Tego typu przywilejami miejskimi nie dysponowały: Bakalarzewo, Jeleniewo, Krasnopol, Raczek, Sejny oraz Szczebra⁴².

Zajęcie tych terenów przez Prusy sprawiło, że po 1795 r. zorganizowano tu nowy aparat administracyjny. Teren wcielono do Prus Nowowschodnich, które tworzyły dwa departamenty: płocki i białostocki. Dla interesującego nas

⁴¹ CAH Mińsk, f. 1711, op. 1, nr 71, k. 486–497v; T. Naruszewicz, *Łamanie praw mieszkańców...*, s. 82–83.

⁴² AGAD Warszawa, Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych (dalej: KRSW), sygn. 4761, k. 146; tamże, sygn. 4762a, k. 20–22; tamże, sygn. 4835, k. 185–194; tamże, MK 410, k. 2v, 458–459, 619–625; tamże, Zbiór Dokumentów Pergaminowych (dalej: ZDP), sygn. 4336; AP Suwałki, Zarząd Powiatowy Ziemiński, sygn. 29, k. 48; CAH Wilno, f. 1073, op. 1, nr 617, k. 46; *Akty wydawajemyje Wilenskoju Archeograficzskoju Komisieju*, t. 7, Wilno 1874, s. 574–576; *Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai*, t. 9: *Beržnykas, Liudvinavas, Pilypavas*, opr. J. Drungilas, Wilno 2021, s. 10, 27–31, 222; *Lietuvos Metrika (1791–1792)*, ks. 556, Wilno 2005, s. 63; J. Drungilas, A. Katilius, G. Milerytė-Japertienė, *Seinų ir Suvalkų kraštas...*, s. 39; W. Guzewicz, *Kościół i parafia diecezji etckiej (część 7)*, „Civitas et Lex” 2023, nr 1, s. 9; B. Kahan, *100 years of the Suwalk Jewish Community*, w: *Jewish Community Book Suwalk and Vicinity: Baklerove, Filipove, Krasnopol, Psheroshle, Puns, Ratzk, Vizhan, Yelineve*, Tel Aviv 1989, s. 10–20; B. Kviklys, *Mūsų Lietuva...*, t. 3, s. 615; T. Naruszewicz, *Od Janówki, przez Suwałki...*, s. 359–367; J. Szlaszyński, *Przerośl. Dzieje miasta i gminy*, Przerośl 2009, s. 18; J. Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa w powiecie sejneńskim...*, s. 144–146 i in.; tenże, *Dzieje osadnictwa w powiecie suwalskim od XV do końca XVIII wieku*, w: *Studia i materiały do dziejów Suwalszczyzny*, pod red. J. Antoniewicza, Białystok 1965, s. 103 i in.

departamentu białostockiego utworzono urząd Kamery Wojny i Domen w Białymstoku. Na czele kreisów (powiatów) ustanowiono organ wykonawczy zwany Landratliche Officium. Podlegały mu władze miejskie z burmistrzem na czele⁴³.

Władze miejskie

Początki samorządu miejskiego w Suwałkach sięgają 3 grudnia 1715 r., gdy kameduli nadali im prawa miejskie⁴⁴. Późniejsze funkcjonowanie tutejszej administracji określiło jednak prawo magdeburskie z 2 marca 1720 r. Najważniejszą rolę w miasteczku pełnił wójt, który jednak „[...] będzie odpowiadać przed pobożnym przeorem”. Odąd władze miejskie tworzyli: wójt, burmistrz oraz ławnicy. Zwierzchnią rolę zachował klasztor wigierski⁴⁵.

Wcześniejszy burmistrz Suwałk – Wojciech Skrodzki (Skrocki) – funkcję wójta sprawował tu m.in. w 1763, 1765, 1771 i 1772 r. Co ciekawe, 9 lutego 1765 r. został wymieniony jako „Wojciech Skrocki, wójt miasta Suwałek”. Musiał być zamożnym człowiekiem, skoro 6 lutego 1763 r. w Metelach pożyczył Janowi Todwenowi, cześnikowi ziemi bielskiej, aż 1520 tynfów⁴⁶. Podróżował także do stolicy powiatu. 6 lipca 1771 r. wójt Wojciech Skrocki przebywał w Grodnie, gdzie zgłosił „zapis assekuracyjny” do wpisu w księgach grodzkich grodzieńskich. Ponownie w urzędzie miasta powiatowego stawiał się 20 stycznia oraz 22 sierpnia 1772 r. Ta ostatnia wizyta wiązała się z prowadzoną sprawą o zabójstwo. Skrockiego, „wójta maydeburji suwalskiej”, określano wówczas jako „JM Pana”, co wskazuje na jego szlacheckie pochodzenie. Chyba miał żonę Mariannę Skrocką (Skroską)⁴⁷.

Z początku drugiej połowy XVIII w. znamy dwóch przedstawicieli magistratu suwalskiego. Burmistrzem Suwałk (ewentualnie ważnym rajcą) w 1751 r. był szlachcic Jan Podbielski. Z kolei pisarstwo miejskie znajdowało się w rękach szlachcica Jana Lenkiewicza. Kilukrotnie wzmiankowano go na tej profesji w 1752 i 1754 r. Miał on żonę Annę i syna Jana⁴⁸.

Z 1797 r. znamy jeszcze jednego polskiego burmistrza Suwałk – Jana Budkiewicza. Następnie funkcję tę trzymał niejaki Sacherdoff. Grono radnych w 1797 r. tworzyli: Jakub Barszczewski, Maciej Budkiewicz, Paweł Cimochoński, Stefan

⁴³ A. Małek, *Suchowola pod zaborem pruskim*, „Białostoczczyzna” 1(1995), nr 37, s. 37.

⁴⁴ AP Suwałki, Akta miasta Suwałk, sygn. 850, k. 16, 23v; A. Matusiewicz, *Pierwsze stulecie...*, s. 95; W. Trzebiński, *Rozwój przestrzenny Suwałk od narodzin osady po okres awansu na miasto wojewódzkie*, w: *Studia i materiały do dziejów Suwalszczyzny*, pod red. J. Antoniewicza, Białystok 1965, s. 181.

⁴⁵ AGAD Warszawa, MK, sygn. 410, k. 1439; S. Filipowicz, *Samorząd miejski w Suwałkach...*, s. 5–6.

⁴⁶ CAH Mińsk, f. 1711, op. 1, nr 52, k. 224–224v; tamże, nr 57, k. 112, 1160, 1425; MzO Suwałki, AF, F 047; A. Matusiewicz, *Pierwsze stulecie...*, s. 104.

⁴⁷ AP Suwałki, zesp. 680/14; CAH Mińsk, f. 1711, op. 1, nr 57, k. 112, 1160, 1425; *Metryki suwalskie 1715–1765*, opr. S. Cieślukowski, kopie – Lucjan Sobolewski, t. 2, Białystok 2016, s. 129.

⁴⁸ AP Suwałki, zesp. 680/14, k. 6, 32–40; *Metryki suwalskie 1715–1765...*, t. 1, s. 320–324, 338–342, 364, 366.

Łapiński, Adam Słuchocki i Jakub Snarski⁴⁹. Tylko jeden urzędnik pracował w Suwałkach w roku 1799–1800. Spisano też trzech policjantów⁵⁰.

Według Leonarda de Verdmont-Jacques'a w czasach dominikańskich miasteczkiem Sejny bezpośrednio zarządzali tylko zakonnicy i nie funkcjonowali w nim burmistrzowie. Nie była to prawda. Andrzej Wędzki podał niezgodnie z rzeczywistością, że burmistrzowie w Sejnach piastowali swe funkcje dopiero w latach dziewięćdziesiątych XVIII stulecia (byli to Adam Borowicz i Jakub Szadałowicz), a samorząd pojawił się w miasteczku dopiero w 1791 r.⁵¹

Dzięki dokumentowi podpisanemu 16 kwietnia 1788 r. wiemy, że funkcję landwójta vel prezydenta Sejn pełnił szlachcic Ignacy Laudański. Był to najważniejszy urzędnik miejski. Burmistrzostwo spoczywało w rękach Tadeusza Wolskiego, a pieczętarstwo – Ignacego Czarkowskiego. Ignacego Laudańskiego landwójtem sejneńskim określono także 5 listopada 1789 r., gdy w urzędzie grodzkim grodzieńskim złożył prośbę o wpisanie do akt przywileju dominikańskiego. Pozostałymi członkami władz Sejn byli: burmistrz Tadeusz Wolski, wiceprezydent Kazimierz Zajęczkowski oraz rajcowie Ignacy Kisłowski, Bartłomiej Latoszyński, Jerzy Rąkiewicz, Michał Ruszicki i Jakub Szatostowicz. Wymieniono też innych mieszczan, może pełniących jakieś nieokreślone funkcje w Sejnach: Szymona Dynkiewicza, Piotra Łabanowskiego, Szymona Paskiewicza, Franciszka Sintowskiego. Grono przedstawicieli miejscowej wspólnoty żydowskiej tworzyli: Lejba Aszerowicz, Irszo Jekowicz, Lejba Josielowicz, Szmojło Leyzerowicz, Mowsza Leyzerowicz, Jeko Leyzerowicz, Chaim Meierowicz, Izrael Morduchowicz, Achir? Szlomowicz oraz Irszo Szymelowicz⁵².

Burmistrz Jakub Szadałowicz kierował Sejnami w 1796 r.⁵³ Pruskie dane z lat 1799–1800 informują o dwóch urzędnikach miejskich i trzech policjantach w Sejnach⁵⁴.

Ratusze

Nowożytna miasteczka dysponowały przede wszystkim ratuszami drewnianymi. Miały one podobny wygląd do pozostałych domów. Wyróżniały się rozmiarami i niekiedy wieżą. Wewnątrz były sale obrad rady i sądownicze. Mogły tam też funkcjonować niewielkie areszty⁵⁵. Siedziby władz miejskich powstające

⁴⁹ A. Matusiewicz, *Pierwsze stulecie...*, s. 104.

⁵⁰ J. Wąsicki, *Pruskie opisy miast polskich...*, s. 137.

⁵¹ CAH Mińsk, f. 1711, op. 1, nr 71, k. 486–497v, 599–600v; L. de Verdmont-Jacques, *Krótką monografią...*, s. 234; A. Wędzki, *Miasteczka Pojezierza Sejneńskiego...*, s. 30.

⁵² CAH Mińsk, f. 1711, op. 1, nr 71, k. 486–497v, 599–600v; T. Naruszewicz, *Łamanie praw mieszkańców...*, s. 82–83; tenże, *Prawa i obowiązki mieszczan...*, s. 106–107.

⁵³ W. Kłapkowski, *Konwent dominikanów w Sejnach...*, s. 47 (115).

⁵⁴ J. Wąsicki, *Pruskie opisy miast polskich...*, s. 136.

⁵⁵ J.S. Bystron, *Dzieje obyczajów w dawnej Polsce, wiek XVI–XVIII*, t. 1, Warszawa 1976, s. 205–207.

w końcu XVIII stulecia pozytywniej wyróżniały się wyglądem. Często miały dwie kondygnacje oraz okazałą wieżę⁵⁶.

W Suwałkach drewniany ratusz był usytuowany pośrodku Rynku. Jego dach pokryto gontami. Oprócz pomieszczeń wykorzystywanych do obrad władz umieszczono tam także karczmę klasztorną. Obok funkcjonowały zaś jatki i kramy. Ratusz miał lokalizację podobną jak w okolicznych starszych miasteczkach (np. Bakalarzewo, Przerośl). O istnieniu tutejszego ratusza wiemy m.in. z 1771 r., gdy stwierdzono, że informację podano „urzędowi magdeburii JKM Miasta Suwalskiego”⁵⁷.

Murowany ratusz w Sejnach wystawili dominikanie w drugiej połowie XVIII w. (istnieją przypuszczenia, że już ok. 1770 r.⁵⁸). Miał on dwie kondygnacje. Na parterze funkcjonowały kramy i zajazd, natomiast magistratowi obradowali na pierwszym piętrze⁵⁹. Formalnie jego działalność przywrócono ok. 1788 r., gdy w dziewiątym paragrafie dominikańskiego przywileju stwierdzono: „Przywracamy więc i stanowimy Urząd miejski wedle nadania naszych z takowym warunkiem, iż by obierani byli na sędziów miejskich pobożni i Bogobojni”. W dalszej części dokumentu podnoszono potrzebę obradowania tylko w ratuszu. Spotkania w domach prywatnych nie miały mocy prawnej. Dominikanie, przekazując na rzecz miasta ów „dom ratuszny”, nakazali, aby jedna sala służyła do spotkań sądu burmistrzowskiego, a druga – landwójtowskiego. Budynek znajdował się na placu końskim lub w jego pobliżu. Obradowanie w innych miejscach miało skutkować zwróceniem ratusza klasztorowi. Zakonnicy uposażyli władze miejskie dwiema dużymi włókami ziemi⁶⁰. Izba szynkowa w ratuszu sejneńskim funkcjonowała także 30 października 1796 r. Samuel Zacharewicz zobowiązał się wówczas płacić za nią 220 zł⁶¹.

Herby i pieczęcie miast

Dysponowanie własną pieczęcią i herbem miejskim odgrywało ważną rolę w poprawnym funkcjonowaniu lokalnej administracji. Herb stanowił rozpoznawalny symbol danego ośrodka, który rozróżniali także liczni niepiśmienni. Posiadanie pieczęci dodawało prestiżu i wspierało gospodarkę (oznakowywanie towarów). Wcześniej pieczęć funkcjonowała w dominikańskich Sejnach (1639). Według białoruskiego badacza Anatola Citou’a XVII-wieczny herb Sejn

⁵⁶ *Lietuvos architektūros istorija. Nuo XVII a. pradžios iki XIX a. vidurio*, t. 2, pod red. K. Čerbulėnasa, A. Jankevičienė, V. Levandauskasa, A. Miškinisa, V. Zubovasa, A. Lagunavičiausa, Wilno 1994, s. 545.

⁵⁷ CAH Mińsk, f. 1711, op. 1, nr 57, k. 112; S. Filipowicz, *Samorząd miejski w Suwałkach...*, s. 5; A. Matusiewicz, *Pierwsze stulecie...*, s. 104; T. Naruszewicz, *Od Janówki, przez Suwałki...*, s. 391.

⁵⁸ A. Wędzki, *Miasteczka Pojezierza Sejneńskiego...*, s. 31.

⁵⁹ W. Guzewicz, *Sejneński ośrodek kościelny...*, s. 88.

⁶⁰ CAH Mińsk, f. 1711, op. 1, nr 71, k. 488v–493; T. Naruszewicz, *Prawa i obowiązki mieszczan...*, s. 101–107.

⁶¹ W. Kłapkowski, *Konwent dominikanów w Sejnach...*, s. 46 (114).

przedstawiał postać św. Jerzego na koniu, zabijającego leżącego smoka. Kwerendy archiwalne nie potwierdzają jednak tych domysłów. Nie była to pieczęć rajców sejneńskich, ale klasztoru dominikańskiego w Sejnach⁶².

Herbem Sejn nie była także, użytkowana obecnie, głowa byka (wołu). Wizerunek ten został ustanowiony w drugiej połowie XIX w. przez władze carskie i potwierdzony przez urzędników w PRL⁶³.

Najnowsze badania wskazują, że nowożytny Sejn posługiwał się pieczęcią miejską z 1639 r., którą nadali miejscowi dominikanie. Znajdował się na niej „herb Pieska z pochodnią, z trzema nad głową gwiazdami”. Została ona przywrócona przez klasztor w 1788 r. Potwierdził to przeor sejneński – dr Wincenty Korsak. Odpowiedni przywilej dominikański wpisano też do ksiąg grodzkich grodzieńskich 17 września 1789 r. Przyjęły go władze miejskie Sejn. Wizerunek umieszczony na pieczęci wynikał z doktryny dominikanów, którym polecono wierne strzeżenie katolicyzmu, a zakonników tej kongregacji określano „Domini canes” (Psami Pana). Atrybutem św. Dominika jest czarno-biały pies, czasami z pochodnią wiary. Pieczęć tę odcisnęto na dokumencie z 16 kwietnia 1788 r.⁶⁴ Używania oryginalnej pieczęci miejskiej zaprzestano w okresie zaborów. Tłok i opieczetowane nim dokumenty uległy prawdopodobnie zniszczeniu w czasie pożaru domu burmistrza w nocy z 2 na 3 marca 1814 r.⁶⁵

Suwałki pieczęć miejską otrzymały wraz z magdeburgią (2 marca 1720 r.). Król August II Mocny w swym przywileju stwierdził: „A że to miasteczko jest założone pod tytułem Świętego Romualda i Świętego Rocha, tedy mają na znak protekcji używać na pieczęci miejskiej tych świętych przy trzech górach z krzyżem i z koroną”⁶⁶. Pieczęć Suwałk z XVIII w. składa się z aż sześciu różnych figur⁶⁷. Owe atrybuty zaczerpnięto z symboliki kamedulskiej i mają wyraźne powiązanie z klasztorem na Wigrach. Autorami herbu suwalskiego byli z pewnością kameduli wigierscy⁶⁸. Prawo magdeburskie i funkcjonowanie pieczęci miejskiej Suwałk w 1738 r. potwierdził kolejny władca z dynastii Wettinów – August III. Używano jej do końca istnienia Rzeczypospolitej Obojga Narodów⁶⁹.

⁶² CAH Mińsk, f. 1711, op. 1, nr 71, k. 486–493v; A. Citou, *Heraldyka białoruskich miestau...*, s. 50, 232; B. Kviklys, *Mūsų Lietuva...*, s. 449–450; J. Maroszek, *Przewodnik historyczno-turystyczny...*, s. 204; T. Naruszewicz, *Nieznane dominikańskie pieczęcie...*, s. 86; E. Rimša, *Pieczęcie miast Wielkiego Księstwa Litewskiego*, tłum. J. Sienkiewicz, Warszawa 2007, s. 263.

⁶³ M. Gumowski, *Herby miast polskich*, Warszawa 1960, s. 293; W. Kłapkowski, *Konwent dominikanów w Sejnach...*, s. 46 (114); T. Naruszewicz, *Nieznane dominikańskie pieczęcie...*, s. 85–91.

⁶⁴ CAH Mińsk, f. 1711, op. 1, nr 71, k. 486–486v, 488v, 493v, 490, 497–497v, 599–600v, 748; J. Boczkowska, *Pies w heraldyce*, <<http://www.theogonia.pl/WN-heraldyka.html>>, dostęp: 01.01.2025; <<https://sejny.net/arttykul/herb-sejn-wygladal/1420629>>, dostęp: 05.01.2025; T. Naruszewicz, *Nieznane dominikańskie pieczęcie...*, s. 87–89.

⁶⁵ AGAD Warszawa, KRSW, sygn. 5116, k. 49.

⁶⁶ AGAD Warszawa, MK, sygn. 410, k. 1442; M. Gumowski, *Herby miast polskich...*, s. 312; A. Matusiewicz, *Pierwsze stulecie...*, s. 100; J. Totoraitis, *Sūduvos Suvalkijos istorija...*, s. 585.

⁶⁷ E. Rimša, *Pieczęcie miast...*, s. 128.

⁶⁸ P. Goldyn, *Symbolika religijna i kościelna w herbach miast polskich do końca XX wieku*, Warszawa 2008, s. 139.

⁶⁹ AGAD Warszawa, ZDP, nr 4243, k. 8–9; P. Goldyn, *Symbolika religijna i kościelna...*, s. 139; M. Gumowski, *Herby miast polskich...*, s. 24, 312; M. Orłowicz, *Przewodnik ilustrowany po województwie białostockim*, Białystok 1937, s. 332; E. Rimša, *Pieczęcie miast...*, s. 891–892.

Wybitny litewski sfragistyk prof. Edmundas Rimša przyjął, że pierwszy tłok pieczęci miasta Suwałki wykonano już w 1720 r. W Centralnym Archiwum Historycznym w Wilnie znajduje się najstarszy odcisk pieczęci Suwałk z 11 grudnia 1761 r. Ma on średnicę 48 mm. Umieszczono go w czerwonym woszczku przez okrągłą papierową kustodię, której brzegi powycinano. Następny odcisk jest z 1895 r. Wokół wspomnianych wcześniej atrybutów znajduje się łaciński napis: „HOC SIGILLUM DATUM EST CIVITATI SUWALKIA TRIBUS MON\TIBUS WIGRB[E]NSIBUS”. Podkreślono tu zwierzchność klasztoru wigierskiego⁷⁰. Co ciekawe, także w herbie Suwałk umieszczono wizerunek pieska⁷¹. Pieczęć jeszcze u schyłku XIX w. znajdowała się w Urzędzie Miejskim w Suwałkach⁷². Obecnie stosowany przez Suwałki herb ma wygląd zbliżony do pierwotnego⁷³.

Posiadanie przez nowożytny Sejny i Suwałki własnych pieczęci i herbów plasuje te miasteczka w gronie ośrodków uprzywilejowanych. Symbolami miejskimi szczyliły się także: Berżniki (jeleń), Filipów (rak), Przerośl (lew), Wiżajny (biały orzeł). Herbów miejskich nie posiadały natomiast: Bakalarzewo, Jeleniewo, Krasnopol, Raczki oraz Szczebra⁷⁴.

Administracja parafialna

Poza administracją wójtowsko-burmistrzowską duże znaczenie dla funkcjonowania Sejn i Suwałk miała działalność miejscowych kościołów. Pełniły one także istotne funkcje społeczne. Już wspólny udział w mszach powodował poczucie przynależności do wspólnoty. Wykształcenie i estyma proboszcza wzbudzały pośród mieszczan duże poważanie względem jego osoby. W związku z tym zgłaszano się do niego o rozsądzanie przeróżnych sporów. Pleban pełnił również funkcje urzędnicze. Prowadził księgi metrykalne, z ambony obwieszczał najważniejsze postanowienia władz powiatowych i królewskich. Informował o wybuchu wojny. Ostrzegał przed epidemiami bądź innymi klęskami żywiołowymi. Poruszał kwestie lokalne, jak chociażby problem złodziejstwa czy bijatyk. Udzielał świętych sakramentów, prowadził pogrzeby. Przestrzegał przez łamaniem zasad

⁷⁰ E. Rimša, *Pieczęcie miast...*, s. 892–893.

⁷¹ Nawiązano tym do niedawnej epidemii dżumy (z ok. 1710 r.). W myśl podań w XIV w. piesek przynosił pożywienie choremu św. Rochowi, który aby nie zarażać innych osób, ukrył się w lesie. Doszło do cudownego ozdrowienia.

⁷² E. Rimša, *Pieczęcie miast...*, s. 892–893.

⁷³ P. Gołdyn, *Symbolika religijna i kościelna...*, s. 140; J. Mikołajczuk, *Suwałki mają nowy herb*, <<https://www.radio.bialystok.pl/wiadomosci/index/id/218634>>, dostęp: 17.12.2024.

⁷⁴ AGAD Warszawa, MK, sygn. 410, k. 1442; CAH Mińsk, f. 1711, op. 1, nr 71, k. 486–497v; *Lietuvos magdeburginių miestų...*, t. 9, s. 39; A. Citou, *Heraldyka białoruskich miestau...*, s. 131; J. Drungilas, A. Katilius, G. Milerytė-Japertienė, *Seinų ir Suvalkų kraštas...*, s. 96; M. Gumowski, *Herby miast polskich...*, s. 43–44, 312; W. Guzewicz, *Kościół i parafia diecezji elckiej (cz. 13)...*, s. 383; tenże, *Kościół i parafia diecezji elckiej (cz. 19)*, „Studia Elckie” 1(2024), nr 26, s. 109; B. Kviklys, *Mūsų Lietuva...*, t. 3, s. 525; T. Naruszewicz, *Nieznane dominikańskie pieczęcie...*, s. 85–91; tenże, *Od Janówki, przez Suwałki...*, s. 357–367; E. Rimša, *Pieczęcie miast...*, s. 892–893, 1140–1141; J. Totoraitis, *Sūduvos Suvalkijos istorija...*, s. 585; J. Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa w powiecie augustowskim...*, s. 254–255.

moralno-społecznych. Miało to istotne znaczenie prewencyjne. Kościelne dzwony alarmowały w wypadku pożaru bądź innego zagrożenia⁷⁵.

Parafie w Rzeczypospolitej Obojga Narodów stanowiły swoisty odpowiednik gmin, które wówczas nie funkcjonowały. W skład administracji państwowej wchodziły województwa i powiaty, dzielące się właśnie na parafie. Plebani nadzorowali działalność miejscowych szkółek przykościelnych. Prowadzili również jedyne ówczesne ośrodki pomocy społecznej – szpitaliki. W parafiach pobierano podatki państwowe oraz przeprowadzano lustracje dóbr. Parafie wspierały państwo w organizacji poboru do wojska: „Kiedy król miał zgromadzić pospolite ruszenie, rozkazywał zatykać w każdej parafii drąg wysoki, z uwiązaną na wierzchu miotłą czyli wicią, i to się nazywało: rozdać wici. Każdy człowiek dorosły, stanu rycerskiego, obowiązany był, pod utratą szlachectwa, stawić się natychmiast pod chorągiew wojewódzką”⁷⁶.

Do XVIII-wiecznej plebanii suwalskiej wchodziło od strony Rynku. Od 1763 r. świątynią nad Czarną Hańczą zajmowali się bernardyni z Tykocina. Pod rokiem 1784 został wzmiankowany ks. Cyprian Sierdziński „definito ZOSJ de observe prezych suwalski”⁷⁷. Z lat 1795–1802 znamy ostatniego bernardyna tykocińskiego, który tu posługiwał – komendarza ks. Benedykta Chodackiego. Rozchorował się, więc „dla słabości zdrowia dłużej nie może zostać w Suwałkach i dopraszał się za tym, iż by mu dozwolić, ażeby nazad do klasztoru do Tykocina mógł powrócić”⁷⁸.

W Sejnach zarząd parafią w dużej mierze spoczywał w rękach dominikanów. Opis parafii Sejny z 1784 r. wykonał ks. Rafał Januskiewicz, przeor sejneński⁷⁹.

Szpitala

Najniższą grupę społeczną miasteczek stanowili mieszkańcy szpitalików⁸⁰. Były to raczej przytułki dla najuboższych i chorych. Dzięki miejscowym parafiom również takie osoby miały zapewnioną opiekę w ostatnich latach swego życia.

⁷⁵ CAH Mińsk, f. 1711, op. 1, nr 71, k. 362–363v; M. Bogucka, H. Samsonowicz, *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*, Warszawa 1986, s. 566.

⁷⁶ AD Łomża, zesp. II, sygn. 49, k. 110; CAH Mińsk, f. 1711, op. 1, nr 71, k. 363v; W. Jemielity, *Utworzenie parafii Rutka-Tartak*, „Rocznik Augustowsko-Suwalski” 7(2007), s. 80; T. Naruszewicz, *Powstanie i rozwój parafii Wiżajny na przełomie XVI i XVII wieku*, w: *Dzieło wiary. Studia i materiały do dziejów parafii Wiżajny*, pod red. W. Guzewicza i G. Zwierzyńskiego, Elk 2024, s. 51; *Poezye Adama Mickiewicza*, t. 3, Warszawa 1897, s. 282; H. Samsonowicz, *Historia Polski do roku 1795*, Warszawa 1990, s. 146.

⁷⁷ AD Łomża, zesp. I, sygn. 518, k. 31–32, 264; CAH Wilno, f. 694, op. 1, nr 3994, k. 40v; A. Matusiewicz, *Pierwsze stulecie...*, s. 103; T. Naruszewicz, *Kilka uwag do początków...*, s. 11.

⁷⁸ AD Łomża, zesp. I, sygn. 518, k. 7; A. Matusiewicz, *Pierwsze stulecie...*, s. 103.

⁷⁹ CAH Wilno, f. 694, op. 1, nr 3994, k. 216v.

⁸⁰ T. Krahel, *Zarys dziejów (archi)diecezji wileńskiej*, „Studia Teologiczne” 5–6(1987–1988), s. 28.

Przyjmuje się, że u schyłku funkcjonowania Rzeczypospolitej Obojga Narodów szpitale prowadzono w ok. 70% parafii diecezji wileńskiej⁸¹.

Działalność szpitala suwalskiego była możliwa dzięki datkom parafian i wsparciu kamedułów. Według ks. dr. Władysława Kłapkowskiego ofiarowywali oni dwa szefle⁸² żyta na poszczególnego szpitalnika, opał, a na święto owce, kilka szefli kartofli, marchwi i trochę serów oraz kilkanaście talarów z przeznaczeniem na naczynia kuchenne i reperację budynku. Duchowni nie pobierali opłat za pogrzeby tychże osób⁸³.

Osiemnastowieczny szpital w Suwałkach był drewniany i pokryty słomą. Później otrzymał dach gontowy. Przebywało w nim ośmioro pensjonariuszy. Wiadomo, że funkcjonował w latach: 1753, 1754, 1755, 1757, 1758, 1763, 1765, 1786, 1791, 1797 i 1802⁸⁴. Wiemy nawet, że w 1775 r. istniała w Suwałkach ul. Szpitalna⁸⁵. Tutejszy szpital określany był także jako „xenodochio” lub „hospitalite suvalscensi”⁸⁶.

Osiem osób przebywało tu w 1786 r.⁸⁷ Nieco mniej, bo trzech „dziadów” i trzy „baby”, spisano stąd pięć lat później. Wspierali oni wspólnotę suwalską codziennym śpiewaniem koronek w tutejszym kościele. Dane z 1797 r. wskazują, że placówka miała kompletną obsadę⁸⁸.

W Sejnach duży szpital funkcjonował w 1789 r. Mieszkało w nim ponad trzykrotnie więcej osób aniżeli w Suwałkach (26). 18 września 1794 r. przebywał w Sejnach szlachcic Jan Nepomucen Baranek, „Doctore Medico”. Mógł on także pomagać w leczeniu osób ubogich. Jednak już w grudniu 1794 r. w Sejnach ochrzczono dziecko szlachetnie urodzonego Jana Binkaima, „doctore medici”, i Teresy z Sejn⁸⁹. Również w roku następnym wspomniano tu tegoż lekarza. 18 października 1795 r. chrzestnym dziecka z Sejn był w miejscowym kościele Jan Beranek, „Doctore Medico”⁹⁰. U schyłku Rzeczypospolitej Obojga Narodów funkcjonowało więc w Sejnach co najmniej dwóch lekarzy. Obaj mieli szlacheckie pochodzenie.

⁸¹ C. Kukło, *Xenodochia parochialia dekanatu kowieńskiego w świetle wizytacji z 1782 roku*, w: *Mój kościół w historię wpisany*, pod red. T. Kasabuly i A. Szota, Białystok 2007, s. 207–213.

⁸² Jeden szefel to 9 garnców.

⁸³ W. Kłapkowski, *Duszpasterstwo i oświata...*, s. 20.

⁸⁴ AD Łomża, zesp. I, sygn. 518, k. 264; AP Suwałki, zesp. 680/14, k. 4–16, 34; tamże, mikrofilmy, nr 958, 2308, 2814; *Metryki suwalskie 1715–1765...*, t. 1, s. 349–356, 365, 383, 389; *Metryki suwalskie 1715–1765...*, t. 2, s. 38; W. Kłapkowski, *Duszpasterstwo i oświata...*, s. 20.

⁸⁵ CAH Mińsk, f. 1882, op. 1, nr 4, k. 58v; CAH Wilno, SA 3938, k. 814.

⁸⁶ AP Suwałki, zesp. 680/14, k. 47, nr 958, 1021 (rok 1757), 2308 (1763) i 1814 (1765).

⁸⁷ A. Matusiewicz, *Pierwsze stulecie...*, s. 104.

⁸⁸ AD Łomża, zesp. I, sygn. 518, k. 267; W. Kłapkowski, *Duszpasterstwo i oświata...*, s. 20.

⁸⁹ AP Sejny, *Metryki Urodzonych Parafii Seyneńskiej od roku 1790 do 1797*, k. 73, 77; CAH Wilno, SA 4056, k. 106v.

⁹⁰ AP Sejny, *Metryki Urodzonych Parafii Seyneńskiej od roku 1790 do 1797*, akt nr 89, k. 88; tamże, *Księga Zaślubionych Parafii Seyneńskiej od roku 1790 do 1825*, k. 22.

Warto w tym miejscu dodać, że mocą przywileju dominikańskiego z 1788–1789 r. także społeczności żydowskiej w Sejnach umożliwiono utrzymywanie własnego szpitala⁹¹.

Szkoły

Ówczesne szkółki parafialne w tej części Rzeczypospolitej Obojga Narodów liczyły przeważnie od kilkunastu do kilkudziesięciu uczniów. Pochodzili oni z trzech stanów: szlacheckiego, mieszczańskiego i chłopskiego⁹². Katastrofalny stan szkółek przykościelnych na przełomie XVII i XVIII stulecia zaczął się poprawiać po zakończeniu wielkiej wojny północnej⁹³.

Własnym budynkiem dysponowała dominikańska szkoła parafialna w Sejnach, wzmiankowana w 1777 r. Najprawdopodobniej istniała ona już wcześniej⁹⁴. Uczyło się w niej wówczas 11 dzieci (3 szlacheckich i 8 włościańskich)⁹⁵. Szkoła parafialna nie działała tu jednak w 1781 i 1782 r.⁹⁶ W 1790 r. pojawiła się idea, aby w Sejnach otworzyć kolegium. Dwa lata później powołano w tym celu specjalną komisję. Jej pracę przerwała jednak insurekcja kościuszkowska⁹⁷. Szkołę średnią w Sejnach otwarto w latach 1796–1797. Wyróżniała się bogatą biblioteką⁹⁸. Oprócz Sejn szkoły powiatowe (gimnazja) dominikanie litewscy otwierali też przy swoich klasztorach w Mereczu, Wierzbolowie i Kalwarii Żmudzkiej⁹⁹.

Przykościelna szkoła w Suwałkach należała do grona najliczniejszych w regionie. Jej istnienie potwierdzają źródła z lat: 1777, 1781, 1784 i 1786¹⁰⁰.

⁹¹ CAH Mińsk, f. 1711, op. 1, nr 71, k. 486–497v; T. Naruszewicz, *Prawa i obowiązki mieszczan Sejn...*, s. 106.

⁹² T. Krahel, *Szkolnictwo kościelne w diecezji wileńskiej do 1795 roku*, „Gryfita” 9(1995), s. 12.

⁹³ S. Litak, *Szkoły parafialne w Polsce w XVIII w. przed powstaniem Komisji Edukacji Narodowej*, „Roczniki Humanistyczne” 25(1977), z. 2, s. 138.

⁹⁴ M.D. Ambrosiewicz, *Założenie poddominikańskie w Sejnach...*, [b.n.s.]; W. Kłapkowski, *Kolegium księży dominikanów w Sejnach: przyczynek do rządów pruskich na ziemiach polskich*, „Collectanea Theologica” 4(1936), nr 14, s. 505; tenże, *Konwent dominikanów w Sejnach...*, s. 46 (114), 79 (147); J. Maroszek, *Infrastruktura społeczna*, w: *Historia województwa podlaskiego*, pod red. A. Dobrońskiego, Białystok 2012, s. 94; tenże, *Przewodnik historyczno-turystyczny...*, s. 208.

⁹⁵ A. Wędzki, *Miasteczka Pojezierza Sejneńskiego...*, s. 32; T. Wierzbowski, *Szkoły parafialne w Polsce i na Litwie za czasów Komisji Edukacji Narodowej 1773–1794*, Kraków–Warszawa 1921, s. 222.

⁹⁶ J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych, zawierające dzieje i prace biskupów i duchowieństwa diecezji wileńskiej, oraz wykaz kościołów, klasztorów, szkół i zakładów dobroczynnych i społecznych*, Wilno 1912, s. 310.

⁹⁷ W. Kłapkowski, *Kolegium księży dominikanów...*, s. 505.

⁹⁸ W. Guzewicz, *Sejneński ośrodek kościelny...*, s. 88; W. Kłapkowski, *Kolegium księży dominikanów w Sejnach...*, s. 505; tenże, *Konwent dominikanów w Sejnach...*, s. 79 (147).

⁹⁹ S. Brzozowski, *Klasztor dominikanów w Choroszczy, 1654–1832*, w: *Parafia rzymskokatolicka w Choroszczy. 550 lat. Księga Jubileuszowa*, pod red. T. Kasabury i A. Szota, Białystok 2009, s. 91.

¹⁰⁰ CAH Wilno, f. 694, op. 1, nr 59, k. 11–11v; J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie...*, s. 310–312; tenże, *Wiadomość o szkołach parafialnych w diecezji wileńskiej. Założenie i rozwój szkół parafialnych w diecezji wileńskiej*, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie” 2(1908), s. 58–60; B. Kviklys, *Mūsų Lietuva...*, t. 3, s. 185, 204, 367, 376, 404 i in.; T. Wierzbowski, *Szkoły parafialne...*, s. 198, 206, 209–210, 213–214, 218, 220–221, 224, 227.

Informacje prawdopodobnie z 1791 r. wskazują, że mieściła się w niewielkim, drewnianym, ale otynkowanym budynku. Dach pokryto gontami. Składała się z pomieszczenia wykładowego, mieszkania nauczycielskiego i dwóch sionek. Uczniowie mieli do dyspozycji sześć ławek. Szkołę suwalską zamknięto podczas insurekcji kościuszkowskiej z 1794 r. Potem zamieszkał w niej urzędnik pruski¹⁰¹. Dziś w miejscu owej placówki stoi murowany kościół pw. św. Aleksandra.

Utrzymanie nauczycieli w ówczesnych Suwałkach spoczywało na klasztorze wigierskim, który przekazywał w naturze ok. 260 zł rocznie, oraz na rodzicach uczniów, uiszczających po 2, 3 lub 4 zł. W 1791 r. dobrze oceniano tu pracę dydaktyczną niejakiego Górskiego. Między rokiem 1791 a 1794 podstaw pisania, czytania, arytmetyki oraz łaciny nauczał w Suwałkach Antoni Sokołowski z Podlasia. Sam wiedzę zdobywał w szkołach szczuczyńskich¹⁰².

Podsumowanie

Olbrzymi wpływ na funkcjonowanie XVIII-wiecznych Sejn i Suwałk wywierali właściciele miasteczek – dominikanie sejneńscy i kameduli wigierscy. To oni wyznaczyli kierunki rozwoju tych osiedli. Odgrywali także kluczową rolę w wyznaczaniu władarzy miejskich.

Zarówno Suwałki, jak i Sejny największy rozwój administracyjny w czasach Rzeczypospolitej Obojga Narodów osiągnęły w XVIII w. Miasteczko nad Czarną Hańczą otrzymało wówczas od władcy prawo magdeburskie, dwa organy władzy samorządowej (wójta z ławą i burmistrza z radą) oraz pieczęć herbową (1720). Sejny, mimo że metryka miasteczka sięgała XVI stulecia, przywilej samorządowy otrzymały od dominikanów dopiero w latach 1788–1789, na co z pewnością wpłynęły prądy reformatorskie docierające tu z obrad Sejmu Wielkiego. Miasteczko to nigdy nie otrzymało jednak prawa magdeburskiego, jak chociażby pobliskie maleńkie Berżniki.

Ciekawym ustaleniem badawczym jest fakt, że oba te zakonne miasteczka, mimo że podlegały różnym zakonom (dominikańskiemu i kamedulskiemu), w otrzymywanych pieczęciach miały wizerunki piesków.

Diametralnie różnie potoczyły się natomiast losy herbów obydwu omawianych ośrodków. Suwałki do czasów obecnych używają symbolu miasta z 1720 r. z postaciami św. Romualda i św. Rocha, wzgórzem, złotym krzyżem łacińskim, koroną oraz pieskiem. Sejny pierwotną pieczęć z herbem otrzymały w 1639 r. Została ona przywrócona w roku 1788–1789 i oficjalnie stosowana była przynajmniej do końca istnienia Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Nie są nam znane jej odciski, ale w Centralnym Archiwum Historycznym w Mińsku zachował się opis (piesek z pochodnią i trzy gwiazdki). Pierwotnego symbolu Sejn zaprzestano użytkować w okresie zaborów. Sama pieczęć i sygnowane nią dokumenty

¹⁰¹ W. Kłapkowski, *Duszpasterstwo i oświata...*, s. 19, 21; A. Matusiewicz, *Pierwsze stulecie...*, s. 103.

¹⁰² W. Kłapkowski, *Duszpasterstwo i oświata...*, s. 19.

prawdopodobnie spłonęły w czasie pożaru domu burmistrza na początku XIX w. Niewykluczone jednak, że jakieś odciski zostaną jeszcze odnalezione. Szczególnie wiele nowych ustaleń w tym zakresie mogą przynieść kwerendy np. w archiwach Mińska, Moskwy, Sankt Petersburga czy Watykanu. Sama pieczęć może leżeć gdzieś pod ulicami czy chodnikami Sejn. Od drugiej połowy XIX w. w administracji miasta coraz częściej używano niewłaściwego historycznie herbu z głową byka (lub wołu).

Pod względem liczby ludności dominowały Suwałki, które u schyłku XVIII w. liczyły 1184 mieszczan. W analogicznym okresie spisano tylko 516 sejnian. Jednak znacznie mniej okazałe aniżeli Sejn prezentowała się XVIII-wieczna zabudowa Suwałk. Nad tym pierwszym miasteczkiem dominował nie tylko monumentalny kompleks klasztorno-kościelny dominikanów, ale także murowany, dwukondygnacyjny ratusz oraz ceglana kaplica św. Agaty. Całe natomiast ówczesne Suwałki były drewniane (w tym kościół i ratusz). W obydwu miasteczkach budynki ratuszowe pełniły dwojakie funkcje: administracyjne oraz handlowe.

W Suwałkach władza miejska skupiała się wokół wójta i burmistrza, gdy w dominikańskich Sejnach najważniejszą osobą w miasteczku (poza dominikanami) był landwójt, zwany też prezydentem. Funkcjonował również burmistrz, ale miał znacznie niższą pozycję od landwójta vel prezydenta. Nieprawdziwe więc są dotychczas spotykane w literaturze tezy o braku włodarzy w XVIII-wiecznych Sejnach bądź pojawieniu się ich dopiero w latach dziewięćdziesiątych tegoż stulecia.

Podobnie wyglądało w obu ośrodkach zarządzanie miejscowymi parafiami. Zajmowali się tym zakonnicy. W dominikańskich Sejnach byli to dominikanie, ale już w kamedulskich Suwałkach – bernardyni z Tykocina.

Analiza stanu osobowego szpitalików w obydwu badanych miasteczkach wskazuje, że nawet ponad trzykrotnie więcej osób egzystowało w przytułku sejneńskim. Korzystniej za to wyglądała szkoła parafialna w Suwałkach. W latach 1796–1797 w Sejnach otworzono jednak kolegium, co było czymś wyjątkowym w regionie.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne:

Archiwum Diecezjalne w Łomży (AD Łomża):

zespół I, sygn. 470, 518.

zespół II, sygn. 49.

zespół IV, sygn. 1104.

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD Warszawa):

Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych, sygn. 4761, 4762a, 4835, 5116.

Metryka Koronna, sygn. 410.

Zbiór Dokumentów Pergaminowych, sygn. 4243, 4336.

Archiwum Państwowe w Białymstoku (AP Białystok):

zespół 47, sygn. 144.

Archiwum Parafialne w Sejnach (AP Sejny):

Księga Zaślubionych Parafii Seyneńskiej od roku 1790 do 1825.

Metryki Urodzonych Parafii Seyneńskiej od roku 1790 do 1797.

Archiwum Państwowe w Suwałkach (AP Suwałki):

Akta Metrykalne: nr 14.

Akta miasta Suwałk: nr 850.

Zarząd Powiatowy Ziemski: nr 29.

Centralne Archiwum Historyczne w Mińsku (CAH Mińsk):

f. 1711, op. 1: nr 37, 39, 52, 57, 71.

f. 1882, op. 1: nr 4.

Centralne Archiwum Historyczne w Wilnie (CAH Wilno):

f. 694, op. 1: nr 59, 3310, 3994.

f. 1073, op. 1: nr 617.

SA 3938, 3939, 4056.

Centralne Archiwum Historyczne w Sankt Petersburgu (CAH Sankt Petersburg):

f. 950, op. 1: nr 387.

Muzeum Okręgowe w Suwałkach (MzO Suwałki):

Archiwum Falka (AF): F 024, F 047.

Źródła drukowane:

Akty izdawajemyje Wilenskoju Archeograficeskoju Komisieju, t. 7, Wilno 1874.

Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai, t. 9: *Berznykas, Liudvinas, Pilypavas*, opr. J. Drungilas, Wilno 2021.

Lietuvos Metrika (1791–1792), ks. 556, Wilno 2005.

Metryki suwalskie 1715–1765, opr. S. Cieślukowski, kopie – L. Sobolewski, t. 1, Białystok 2016.

Metryki suwalskie 1715–1765, opr. S. Cieślukowski, kopie – L. Sobolewski, t. 2, Białystok 2016.

Opisy parafii dekanatu Olwita z 1784 roku, opr. T. Naruszewicz, Suwałki 2013.

Piscowaja kniga Grodnenskoj Ekonomii, t. 2, Wilno 1882.

Wąsicki J., *Pruskie opisy miast polskich z końca XVIII wieku. Departament białostocki*, Poznań 1964.

Volumina legum, t. 10: *Konstytucje Sejmu Grodzieńskiego z 1793 roku*, Poznań 1952.

Literatura:

Ambrosiewicz M., *Klasztor w Sejnach – forteca broniąca wiary?*, w: *Architektura kultur lokalnych pogranicza – Architektura miejsc kultu i pamięci w dialogu narodów i religii*, t. 3, pod red. J. Uścińowicza, Białystok 2018, s. 11–17.

Ambrosiewicz M., *Zespół poddominikański w Sejnach*, Suwałki 1997.

Boczkowska J., *Pies w heraldyce*, <http://www.theogonia.pl/WN-heraldyka.html>

Bogucka M., Samsonowicz H., *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*, Warszawa 1986.

Brzozewski S., *Klasztor dominikanów w Choroszczy, 1654–1832*, w: *Parafia rzymskokatolicka w Choroszczy. 550 lat. Księga Jubileuszowa*, pod red. T. Kasabudy, A. Szota, Białystok 2009, s. 63–100.

Bumblauskas A., *Wielkie Księstwo Litewskie. Wspólna historia, podzielona pamięć*, tłum. A. Malewska, Warszawa 2013.

Bystroń J.S., *Dzieje obyczajów w dawnej Polsce, wiek XVI–XVIII*, t. 1, Warszawa 1976.

Citou A., *Heraldyka białoruskich miestau (XVI – paczatak XX st.)*, Mińsk 1998.

Dobroński A.C., *Miasta województwa podlaskiego*, Białystok 2014.

Drungilas J., Katilius A., Milerytė-Japertienė G., *Seinų ir Suvalkų kraštas. Kielionių vadovas*, Wilno 2015.

Ejdulis A., *Osadnictwo w dorzeczu Marychy [od pradziejów po czasy nowożytne]*, „Almanach Sejneński” 4(2008), s. 65–73.

Filipowicz S., *Miedzy sacrum a profanum, czyli blaski i cienie funkcjonowania Eremu Wyspy Wigierskiej*, „Rocznik Augustowsko-Suwalski” 19(2019), s. 5–13.

Filipowicz S., *Przywileje dla miasta Suwałk*, „Rocznik Augustowsko-Suwalski” 6(2006), s. 171–183.

Filipowicz S., *Samorząd miejski w Suwałkach w XIX wieku*, „Rocznik Augustowsko-Suwalski” 3(2003), s. 5–14.

Gołdyn P., *Symbolika religijna i kościelna w herbach miast polskich do końca XX wieku*, Warszawa 2008.

Gumowski M., *Herby miast polskich*, Warszawa 1960.

- Guzewicz W., *Administracyjne, prawne oraz historyczne uwarunkowania powstania i funkcjonowania nazwy diecezji w Sejnach*, w: *Diecezja sejneńska (1818–1925). Studia i szkice z okazji 200-lecia erygowania*, pod. red. T. Kowalewskiego, J. Łupińskiego, M. Niewiadomskiej, Łomża 2018, s. 15–25.
- Guzewicz W., *Encyklopedia parafii i kościołów diecezji elckiej*. T. I: *Augustów – Janówka*, Elk 2024.
- Guzewicz W., *Encyklopedia parafii i kościołów diecezji elckiej*. T. II: *Jeleniewo – Ruciane Nida*, Elk 2025.
- Guzewicz W., *Encyklopedia parafii i kościołów diecezji elckiej*. T. III: *Rutka Tartak – Żytkiejmy*, Elk 2025.
- Guzewicz W., *Kościoły i parafie diecezji elckiej (część 7)*, „Civitas et Lex” 2023, nr 1, s. 7–16.
- Guzewicz W., *Kościoły i parafie diecezji elckiej (cz. 13)*, „Studia Elckie” 2023, nr 3, s. 383–397.
- Guzewicz W., *Kościoły i parafie diecezji elckiej (cz. 19)*, „Studia Elckie” 2024, nr 1, s. 107–122.
- Guzewicz W., *Sejneński ośrodek kościelny (wybrane zagadnienia)*, „Civitas ex Lex” 2016, nr 2, s. 87–97.
- Herbst S., *Analiza układu przestrzennego miasta Sejny*, w: *Materiały do dziejów ziemi sejneńskiej*, pod red. J. Antoniewicza, Białystok 1963, s. 223–230.
- Jemielity W., *Parafie Suwałk i okolicy*, Łomża 1990.
- Jemielity W., *Utworzenie parafii Rutka-Tartak*, „Rocznik Augustowsko-Suwalski” 7(2007), s. 79–87.
- Kahan B., *100 years of the Suwalk Jewish Community*, w: *Jewish Community Book Suwalk and Vicinity: Baklerove, Filipove, Krasnopol, Psheroshle, Puns, Ratzk, Vizhan, Yelineve*, Tel Aviv 1989.
- Kłapkowski W., *Duszpasterstwo i oświata w dobrach klasztoru kamedułów wigierskich. Karta z historii ziemi suwalskiej*, Sejny 1933.
- Kłapkowski W., *Kolegium księży dominikanów w Sejnach: przyczynek do rządów pruskich na ziemiach polskich*, „Collectanea Theologica” 4(1936), nr 14, s. 504–519.
- Kłapkowski W., *Konwent dominikanów w Sejnach*, Wilno 1939 [reprint Sejny 2006].
- Kosiński L., *Miasta województwa białostockiego*, Warszawa 1962.
- Kościalkowski S., *Antoni Tyzenhauz*, t. 1, Londyn 1970.
- Kraheil T., *Szkolnictwo kościelne w diecezji wileńskiej do 1795 roku*, „Gryfita” 9(1995), s. 11–13.
- Kraheil T., *Zarys dziejów (archi)diecezji wileńskiej*, „Studia Teologiczne” 5–6(1987–1988), s. 7–72.
- Krzywicz K. i T., *Suwalszczyzna, Zaniemenie, przewodnik*, Białystok 1999.
- Krzywicki T., *Litwa, przewodnik*, Pruszków 2005.
- Kuklo C., *Xenodochia parochialia dekanatu kowieńskiego w świetle wizytacji z 1782 roku*, w: *Mój kościół w historii wpisany*, pod red. T. Kasabuły i A. Szota, Białystok 2007, s. 207–220.
- Kurczewski J., *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych, zawierające dzieje i prace biskupów i duchowieństwa diecezji wileńskiej, oraz wykaz kościołów, klasztorów, szkół i zakładów dobroczynnych i społecznych*, Wilno 1912.
- Kurczewski J., *Wiadomość o szkołach parafialnych w diecezji wileńskiej. Założenie i rozwój szkół parafialnych w diecezji wileńskiej*, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie” 2(1908), s. 17–64.
- Kviklys B., *Mūsų Lietuva. Krašto vietovių istoriniai, geografiniai, etnografiniai bruožai*, t. 3, Wilno 1991.
- Lietuvos architektūros istorija. Nuo XVII a. pradžios iki XIX a. vidurio*, t. 2, pod red. K. Čerbulėnasa, A. Jankevičienė, V. Levandauskasa, A. Miškinisa, V. Zubovasa, A. Lagunavičiaus, Wilno 1994.
- Litak S., *Szkoły parafialne w Polsce w XVIII w. przed powstaniem Komisji Edukacji Narodowej*, „Roczniki Humanistyczne” 25(1977), z. 2, s. 137–162.
- Małek A., *Suchowola pod zaborem pruskim*, „Białostoczczyzna” 1(1995), nr 37, s. 37–42.
- Maroszek J., *Infrastruktura społeczna*, w: *Historia województwa podlaskiego*, pod red. A. Dobrońskiego, Białystok 2012, s. 91–97.
- Maroszek J., *Miasta – rzemiosło i handel*, w: *Historia województwa podlaskiego*, pod red. A. Dobrońskiego, Białystok 2012, s. 48–60.
- Maroszek J., *Przewodnik historyczno-turystyczny po dziedzictwie kulturowym pogranicza Polska – Litwa – Kaliningrad*, Białystok 2007.

- Matusiewicz A., *Pierwsze stulecie. Historia Suwałk do 1945 roku*, w: *Suwałki miasto nad Czarną Hańczą*, pod red. J. Kopciała, Suwałki 2005, s. 91–108.
- Mikołajczuk J., *Suwałki mają nowy herb*, <https://www.radio.bialystok.pl/wiadomosci/index/id/218634>
- Naruszewicz T., *Kilka uwag do początków parafii suwalskiej*, „Rocznik Augustowsko-Suwalski” 12(2012), s. 7–22.
- Naruszewicz T., *Łamanie praw mieszkańców na przykładzie miast południowej części województwa trockiego w XVII–XVIII wieku*, „Rocznik Augustowsko-Suwalski” 17(2017), s. 71–91.
- Naruszewicz T., *Nieznane dominikańskie pieczęcie z herbami miasteczka Sejny i konwentu*, „Rocznik Augustowsko-Suwalski” 23(2023), s. 85–91.
- Naruszewicz T., *Od Janówki, przez Suwałki, Kalwarię, Witkowyszki, do Pilwiszek. Obszar dekanatu Olwita do końca XVIII wieku*, Suwałki 2020.
- Naruszewicz T., *Powstanie i rozwój parafii Wiżajny na przełomie XVI i XVII wieku*, w: *Dzieło wiary. Studia i materiały do dziejów parafii Wiżajny*, pod red. W. Guzewicza i G. Zwierzyńskiego, Elk 2024, s. 51–60.
- Naruszewicz T., *Prawa i obowiązki mieszczan Sejn u schyłku XVIII wieku*, „Rocznik Augustowsko-Suwalski” 23(2023), s. 93–110.
- Naruszewicz T., *Wsie gminy Suwałki*, Suwałki 2019².
- Nowalski S.A., *Monografia miasta Suwałk*, Kraków 1880.
- Orłowicz M., *Przewodnik ilustrowany po województwie białostockim*, Białystok 1937.
- Poezye Adama Mickiewicza, t. 3, Warszawa 1897.
- Połujański A., *Wędrowki po gubernji augustowskiej w celu naukowym odbyte*, Warszawa 1859.
- Rimša E., *Pieczęcie miast Wielkiego Księstwa Litewskiego*, tłum. J. Sienkiewicz, Warszawa 2007.
- Samsonowicz H., *Historia Polski do roku 1795*, Warszawa 1990.
- Szlaszyński J., *Ostatni kameduli węgierscy*, „Jaćwież” 23(2003), s. 39–40.
- Szlaszyński J., *Przerośl. Dzieje miasta i gminy*, Przerośl 2009.
- Tajemnicza kaplica w Sejnach*, <https://sejny.net/arttykul/tajemnicza-kaplica-w/1089098>
- Totoraitis J., *Sūduvos Suvalkijos istorija*, t. 1, Kowno 1938.
- Trzebiński W., *Rozwój przestrzenny Suwałk od narodzin osady po okres awansu na miasto wojewódzkie*, w: *Studia i materiały do dziejów Suwalszczyzny*, pod red. J. Antoniewicza, Białystok 1965, s. 175–212.
- Verdmon-Jacques L. de, *Krótką monografia wszystkich miast, miasteczek i osad w Królestwie Polskim*, Warszawa 1902.
- Wędzki A., *Miasteczka Pojezierza Sejneńskiego, ich historia, rozwój i założenia przestrzenne*, w: *Materiały do dziejów ziemi sejneńskiej*, t. 2, pod red. J. Jaskanisa, Warszawa 1975, s. 9–71.
- Wiadomości o dominikanach prowincji litewskiej*, cz. 1, Kraków 1917.
- Wierzbowski T., *Szkoły parafialne w Polsce i na Litwie za czasów Komisji Edukacji Narodowej 1773–1794*, Kraków–Warszawa 1921.
- Wiśniewski J., *Dzieje osadnictwa w powiecie augustowskim od XV do końca XVIII wieku*, w: *Studia i materiały do dziejów Pojezierza Augustowskiego*, pod red. J. Antoniewicza, Białystok 1967, s. 13–294.
- Wiśniewski J., *Dzieje osadnictwa w powiecie sejneńskim od XV do XIX wieku*, w: *Materiały do dziejów ziemi sejneńskiej*, pod red. J. Antoniewicza, Białystok 1963, s. 9–222.
- Wiśniewski J., *Dzieje osadnictwa w powiecie suwalskim od XV do połowy XVII wieku*, w: *Studia i materiały do dziejów Suwalszczyzny*, pod red. J. Antoniewicza, Białystok 1965, s. 51–132.

ADMINISTRATION AND FUNCTIONING OF THE MONASTIC TOWNS OF SEJNY AND SUWAŁKI IN THE SECOND HALF OF THE 18th CENTURY

SUMMARY

This article presents the administration and functioning of two small, 18th-century monastery towns: Sejny of the Dominicans and Suwałki of the Camaldolese order. The town of Sejny was founded between 1593 and 1602. Suwałki was granted city rights in the years 1715–1720. The priors

played the most important role here. They had a great influence on the appointment of city authorities. Suwałki operated on the basis of the Magdeburg law of 1720, and Sejny on the basis of the Dominican document from 1788. Both towns had municipal authorities that met in town halls. The city seal of Sejny came from 1639, while Suwałki from 1720. Both coats of arms also featured a dog. Currently, only Suwałki uses the original coat of arms. Local parishes also played an important administrative role, for example running schools and hospitals. Parish priests also kept records of baptisms, marriages and deaths. Suwałki had more inhabitants, but Sejny had several brick buildings, including the town hall.

KEYWORDS: Sejny, Suwałki, administration, towns, parishes